

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Александър Гребенаров от Института за исторически изследвания – БАН, член на научното жури за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност „История на България“ (Българската дипломатия (1879 – 1944) за нуждите на секция „Нова българска история“, Институт за исторически изследвания – БАН, по обявен конкурс в Държавен вестник (бр. 63 от 06.08.2022 г.).

За конкурса са подали документи двама участника – гл. ас. д-р Алека Стрезова и гл. ас. д-р Войн Божинов.

1. **Гл. ас. д-р Алека Стрезова** е представила за конкурса две монографии, от които едната е хабилитационен труд „Последен по рода си. Д-р Георги Вълкович (1833–1892)“, В. Търново, 2022, 480 с., авторски текстове от други 2 колективни монографии, 26 студии и статии, 4 документални публикации, списък с цитирани и др.

Хабилитационният труд, посветен на известния български дипломат, политик, общественик и военен лекар Георги Вълкович в структурно отношение съдържа увод, три глави, заключителна част и приложения. Множеството подзаглавия към всеки параграф не само насочват, но и възбуждат читателската любознателност към авторския текст. Георги Вълкович, определен от д-р Стрезова като деец от две епохи е труден за изследване, поради разноликата му дейност и често променяща се среда, заради обучение, професионална и обществена ангажираност. Друга характерологична особеност на дееца, разкрита в изложението е, че не остава ням свидетел на случващото – там където може да повлияе дори и в най-заплетени ситуации търси изход, предлага алтернативни решения. Вълкович добре опознава живота на османските поданици и манталитета на служителите от най-висшите етажи на властта. Независимо от издигането му в професионално отношение и заемането на позиции с висок статус в Османската империя в периода до 1877 г., трудът показва стремежа му да подпомага българското просветно, църковно и революционно дело. Наред с неизвестните факти за дейността на Вълкович през този период, интерес за науката са приведените данни за дейността му след 1878 г. Заетите от него висши административни постове в Източна Румелия и Княжество България, вкл. и като министър, дават представа за държавническите проблеми в тях.

Участието на дееца в институционалното им изграждане, проектите му за налагане на модернизирани управленски модели, активната му лична и служебна комуникация са разгледани в книгата със съпровождащи анализи.

Проследявайки професионалната и житейска биография на Георги Вълкович, д-р Стрезова представя различни страни от живота на българите в Османската империя, разглежда намесата на външно- и вътрешнополитически фактори в управлението на Източна Румелия и влиянието им върху политиката на Княжество България, анализира събития от държавно-политически характер, показва съдействието на родната дипломация да защити българските национални интереси, вкл. да съхрани българщината в Македония чрез Българската екзархия и др. Всъщност изложението до голяма степен е история на България и на българите в Османската през погледа на един български дипломат. То е подкрепено с богати исторически извори, не малко от които влизат за първи път в научно обръщение. Етично са използвани данни от документални издания, научни изследвания и информация от интернет мрежата.

В изцяло стойностния труд могат да се отправят някои препоръки – забелязва се известно омаловажаване на приноса на екзархийските дейци, както и на стремежите на местното българско население в Македония за получаването на берати, за сметка на ролята на Вълкович по този въпрос. Тя не е маловажна, но сякаш е надценена. Препоръка може да се отправи и към снимковия материал, който несъмнено разнообразява и допълва четивото. При отделни илюстративни материали би трябвало да се „изчистят“ допълнителните текстове в снимките, независимо от тяхната автентичност, защото те най-често са част от друга история.

Втората монография на д-р А. Стрезова „Българската дипломация. Институции и представители. 1879–1918“ е с научно-приложен характер. В нея има текст с изследователски характер, разкриващ развитието на дипломатическата мрежа на Княжество България, нейното управление, финансиране, структура, щатен състав, правилници, критерии за подбор на новоназначените кадри и др. В труда са застъпени промените след обявяването на Независимостта на България (1908), отразяващи се на статута на търговските представителства, в приложение са представени биографиите на дипломатите на нова България, съпроводени с портретни снимки и библиографски справки.

Част от останалата продукция на д-р Стрезова обхваща широка палитра от изследвания за лица и събития, друга засяга институционалната

история на българската дипломация от зората на модерната българската държава до 1944 г., ценни за науката са също публикуваните исторически извори и генеалогични изследвания. Намирам справката за приносите на изследванията за реална, дори е минимализирана.

2. Гл. ас. д-р Войн Божинов е представил за конкурса труда „Управлението на деветнадесетомайците (19 май 1934 – 22 януари 1935 година)”, С., 2017, 248 с., отбелязан като хабилитационен, други 5 монографии, части от 2 колективни монографии, 39 студии и статии, списък с цитирания и др.

Книгата „Управлението на деветнадесетомайците (19 май 1934 – 22 януари 1935 година)” включва встъпителни думи, пет глави, заключение и приложения. Началната част на изследването е фокусирано върху институциите, заченати от приемането на Търновската конституция (1879). Особено внимание е обърнато на политическите стремежи за законодателни промени, свързани с функционирането и прерогативите на парламента, монархическия институт и министерския съвет, направен е критичен анализ на някои недостатъци в основния закон на държавата. В труда си д-р Божинов показва нагласите на партийните водачи след 1919 г. да изменят фундаментално законодателната конструкция. Проектите за промяна или по-скоро за отмяна на конституцията остават мечта до пролетта на 1934 г., когато на 19 май Военният съюз и Политическият кръг „Звено“ осъществяват държавен преврат. В монографията са разгледани детайлно причините за този акт, както и произтичащите последици – спира се действието на Народното събрание, забранени са политическите партии, наложени са ограничения върху проявите на националноосвободителното движение, ВМРО е разформирана, някои нейни водачи са арестувани, други получават задочни присъди.

Книгата показва реформите в местното самоуправление, специално внимание е отделено на новосъздадената държавна институция – Дирекция за обществената обнова, проследени са опитите за съдебна реформа, ролята на монарха, проявите на бивши партийни водачи и др. В международен план са разгледани стремежите на управляващите да изведат страната от изолационния обръч, който стои неразкъсан от 1919 г. насетне, чрез сближение с Белград. Монографията разширява кръгозора по темата, която дълго време не е от „най-любимите“ за изследователите.

Към книгата могат да се отправят бележки в няколко посоки: в увода липсва историографски преглед по темата, който би открил авторските приноси; големият обем на първа глава поражда ненужен дисбаланс, още повече, че излиза извън рамките на заглавието; не са използвани редица съвременни изследвания и документални извори, предоставящи по-сигурни данни, в сравнение с информацията в периодичните издания, използвана често от автора, която не винаги е надеждна.

Наред с двете монографии, които проследяват живота и делата на известния политик от Ресен Андрей Ляпчев, публикувани на основата на защитения през 2005 г. дисертационен труд, сред публикациите са три книги. Две от тях са свързани с историята на Р С Македония преди и след разпада на Социалистическата Югославия. Третата проследява развитието на държавно-политическите процеси и обществените нагласи в младата държава до 2017 г., направен е оценка на българската външна политика спрямо агресивното поведение на Скопие към българското културно-историческо наследство. Монографиите са ценни от политоложка гледна точка, те показват анализаторските умения на автора, но са далеч от хронологично-тематичните рамки на обявения конкурс.

Участието на д-р Божинов в колективната монография „Национално могъща и обединена България. Формациите на радикалната десница и националния въпрос“, С. 2014, както подсказва заглавието, е фокусирано върху формации от десния политически спектър. Авторският текст, разглеждащ тяхната идеология, структура и проявления е с приносен характер.

Предмет на изследване в студиите и статиите на д-р Божинов са още сюжети от новата българска история. Като събития са изследвани проблеми от младотурския преврат и Независимостта на България, Охридско-Дебърското въстание, световните войни с оглед на българския национален въпрос. Авторски приноси има в изследванията му, които засягат българо-югославските отношения, както и в статиите, разглеждащи проблемите в съвременната турска външна политика и грузинско-осетинския конфликт, но те излизат от темата на конкурса. Внимание заслужават и публикациите му за личности, оставили отпечатък в българската история. Особено място между тях заемат монарсите – княз/цар Фердинанд и цар Борис III, американският дипломат, който играе важна роля в края на Първата световна война – Доминик Мърфи, между тях са и изявените водачи на ВМРО – Иван Михайлов и Кирил Дрангов.

Заклучение

Справката за наукометричните показатели за академични длъжности, представена от д-р А. Стрезова показва, че има общо 645 точки, а другият участник в конкурса д-р В. Божинов – 1690 точки. За разлика от публикациите на д-р Стрезова, които с малки изключения съответстват изцяло на обявената тема на конкурса, на проблематиката и хронологическия обхват на секция „Нова българска история“, насочена към „проучване на разнообразните исторически процеси от времето на Третата българска държава“, при д-р Божинов ситуацията е по-различна. От общо 6 негови монографии, три от тях и няколко статии се отнасят до балканската история, а не до нова българска история. Те не отговарят на изследваните проблеми, с които се занимава секцията и излизат от хронологическия и тематичен обхват на конкурса. Други две монографии са обнародвани на базата на дисертационен труд, защитен през 2005 г. Що се отнася за 6-та монография „Управлението на деветнадесетомайците (19 май 1934 – 22 януари 1935 година)“, С., 2017, разгледана по-горе и представена за хабилитационен труд, случаят е по-особен. Съгласно Приложение 1, Таблица 2, т. 1 от Забележките в Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за исторически изследвания при БАН, монографията не може да бъде определена като хабилитационен труд, защото не отговаря на условието „да има научен редактор и/или научни рецензенти“. В заключение намирам, че кандидатът за академичната длъжност „доцент“ д-р Божинов не се е съобразил с действащата в момента законова разпоредба, с проблематиката и хронологическия обхват на секция „Нова българска история“, и с темата на конкурса.

Посочените аргументи ми дават основание да направя следното подреждане за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност „История на България“ (Българската дипломация (1879 – 1944) за нуждите на секция „Нова българска история“ в Института за исторически изследвания – БАН:

1. Гл. ас. д-р Алека Александрова Стрезова
2. Гл. ас. д-р Войн Константинов Божинов

08.12.2022 г.

Доц. д-р Александър Гребенаров